

Отже, в результаті інтенсивної діяльності людини у різній мірі деградовано 79 % сільськогосподарських ландшафтів. Для боротьби з ерозією необхідно застосовувати комплекс заходів: контурно-меліоративне землеробство; планування полів відповідно до контурів ландшафтів та впровадження для кожного контуру оптимальних меліоративних заходів і систем землеробства. Зокрема, на ерозійно небезпечних землях слід застосовувати відвальну оранку впоперек схилів, терасування схилів і обвалювання вершин ярів; створювати позахисні протиерозійні лісосмуги.

Список використаних джерел:

1. Дениsik Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України / Г.І. Дениsik. – Вінниця, 1998.
2. Дениsik Г.І. Лісополе України / Г.І. Дениsik. – Вінниця: Тезис, 2001. – 283 с.
3. Ковалишин Д.І. Структура ґрунтового покриву Подільської височини – як наслідок взаємовідношення лісової та трав'яної рослинності в історичному зрізі / Д.І. Ковалишин, С.В. Гулик, П.М. Дем'янчук // Наукові записки Тернопільського педуніверситету ім. В.Гнатюка. Серія: Географія. – Тернопіль, 2003. – № 2(7). – С. 20 – 26.
4. Статистичні матеріали управління земельних ресурсів Тернопільської області (форма 6-зем).
5. Природні умови та ресурси Тернопільщини / Наукові редактори М. Я Сивий, Л. П. Царик. – Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2011. – 512 с.

ПРО ОБСТЕЖЕННЯ ПЕЧЕР НА ТЕРИТОРІЇ ПРИРОДНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПАРКУ «ДНІСТРОВСЬКИЙ КАНЬЙОН» В ЗАЛІЩИЦЬКОМУ РАЙОНІ

*Володимир Добрянський, старший науковий працівник
Тернопільське відділення НТШ, м. Чортків, Україна*
*Петро Площанський, науковий працівник
природний Національний парк «Дністровський каньйон»,
м. Заліщики, Україна*
dobryanski-arheolog@ukr.net, petro_pl@ukr.net

В силу географічного розташування, територія Заліщицького району Тернопільської області поряд із південними частинами суміжних теренів Бучаччини, Борщівщини та частини Чортківщини, входить в геоприродну зону Дністровський каньйон. Рельєф цієї зони відзначається сильно почленованою місцевістю, на процес формування

якої спричинили ліві допливи Дністра та їх притоки. Їхні круті схили складені із доломітів, аргілітів та алевролітів, над якими залягають вапняки, гіпси, пісковики, суглинки та глини.

Завдяки накопиченню великих покладів неогенових гіпсів, на Заліщанщині, Чортківщині і Борщівщині поширені карстуючі форми рельєфу та активно розвивається карст. Це сприяло тому, що на цих теренах утворені великі лабіринти гіпсових печер. Однак найбільша чисельність порожнин сформована у вигляді печер, гротів та навісів в карбонатних породах. Вони закладені у вапняках і піщанистих вапняках крейди (альб, сеноман) й мають змішаний генезис, на процес формування яких вплинули такі фактори, як тектонічні, гравітаційні процеси, водяна та вітрова ерозія. Також багато печер сформувалось у четвертинних відкладах травертину. Печери, що закладені в травертинах, сформовані в континентальних умовах. Вони утворилися не раніше, ніж у пізньому плейстоцені внаслідок нарощування біохемогенних відкладів. Також на процеси формування травертинових печер, мали впливи вивітрювання, водоерозії та гравітації.

Печери закладені в гіпсах вражають своєю помпезною величністю багатокілометрових ходів, стіни яких прикрашені сталактитами, сталагмітами та чудернацькими дивовижними кристалами, які зачаровують відвідувачів своїм неперевершеним виглядом. Тому гіпсові печери завжди були, є і залишаються важливими туристичними об'єктами та пунктами для наукових досліджень фахівців з геології, геоморфології, екології, палеонтології, медицини і т. п.

На жаль печери, які закладені у карбонатних породах, досі не отримали ґрунтовних наукових досліджень фахівців. Зазначасмо, що всебічні й детальні вивчення таких порожнин, зможуть розв'язати чимало питань пов'язаних із маловідомими фактами геологічного формування поверхні землі у минулому. Завдяки археологічним дослідженням – будуть виявлятися нові події та факти, стосовно невідомих сторінок нашої історії. На відміну від гіпсових печер, ці печери характеризуються незначною вологістю повітря; у них не проявляються водотоки в період дощових злив та весняних паводків; їхня невелика протяжність ходів та малогабаритні камери краще обігрівалися в зимову та прохолодну погоду, тому були зручними для проживання. Ці порожнини мали багатофункціональне призначення: використовувалися в якості сховищ під час воєнної загрози, були тимчасовими або постійними житлами, воєнними фортифікаційними об'єктами та культовими місцями. В деяких природних та

антропогенних (штучних) пустотах добували корисні копалини, тому вони – важливі об’єкти, що висвітлюють історію розвитку гірництва краю. Загалом ці печери перспективні в галузі розвитку місцевого туризму, який пов’язаний із такими напрямками, як зелений, екологічний, краєзнавчий, релігійно-паломницький і т. п.

Тому головним завданням статті була поставлена ціль, аби ввести в науковий обіг нові та раніше виявлені природні порожнини, подати їх опис, геологічну характеристику, вказати на використання людиною у давнину та перспективи подальших досліджень. Це є результат нашої співпраці на царині спелеологічних досліджень краю, оскільки кожен із нас працює в відповідних напрямках їх вивчення: природного походження та археологічних й історичних досліджень.

Печера *Деренівка* знаходиться в однойменному урочищі, яка за кадастром земель належить до Касперівської сільської ради [2, с. 132]. В 2015 році – обстежена авторами статті [11, с. 136]. Печера отримала свою назву від місця свого розташування – це урочище, яке має топонімічну назву *Деренівка*. Знаходиться на *Добрівлянсько-городоцькій карстовій ділянці*, яка охоплює межі лівого схилу долини річки Дністер між селами Добрівляни та Городок. Під час її обстеження встановлено, що це двоповерховий грот-навіс, який закладений у стінці висотою 10 м. За 200 м на південний схід від печери, витікає джерело *Гуркало*, біля якого у вапняковій породі викуті сходи стежки. Ця стежка починається праворуч дороги до села Городок біля ботанічної пам’ятки природи місцевого значення «*Дуби Тараса Бульби*» та спускається вниз по схилу до Дністра, в урочище *Печеніги*.

Координати печери *Деренівка*: 25°49'17,51" східної довготи та 48°39'19,37" північної широти. Печера горизонтальна, закладена у товщі альбських вапняків. Її перекриваючими породами є ґрунтове покриття, а підстелюючими – світло-сірі пісковики пізнього девону із жовто-білим та червонуватим відтінком. Відклади (наповнювачі) печери складаються із уламків вапняків, карпатської річкової гальки та глини. Печера має широкий грот-навіс в середній частині пачки породи, із якої проходить кілька щілин розколу вглиб масиву. Дві тріщини виводять у тріщини відпору основного блока порожнини шириною від 1 до 3 м. В основі стінки, із південно-західної сторони під основним гротом є другий грот-навіс. Під час обстеження печери було виявлено палеонтологічні знахідки – це фрагменти кісток дрібних ссавців.

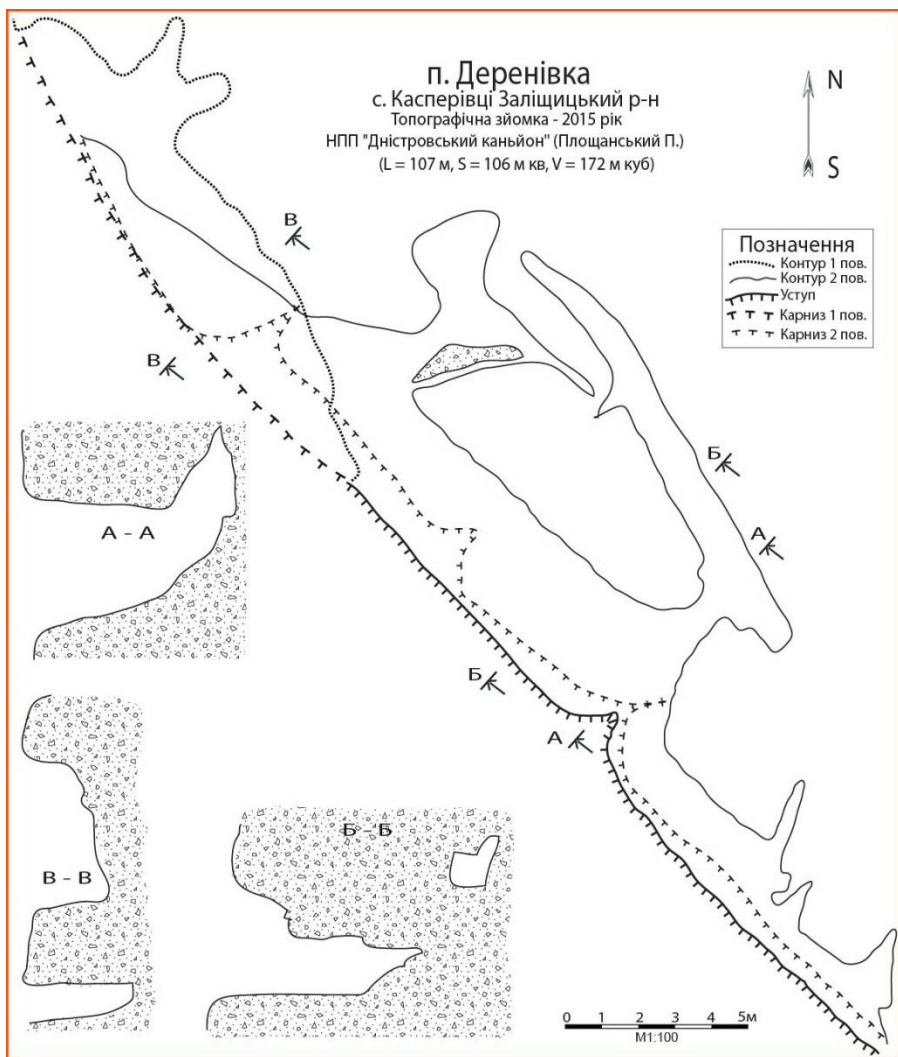

Рис. 1. План печери Деренівка

Перед входом до південно-східного гроту-навісу знаходяться висічені у вапняковій породі хрести та стилізоване зображення човна зі щоглою. На долівці під навісом (між південно-східним та південно-західним входом гроту), викуті у скалі зображення латинських, грецьких та патріарших хрестів. Вони згруповані у кілька груп та розділяються між собою зображенням двох кирилических літер «іже» та

однієї «у», яка зображена в вигляді цифри 8 із розірваною у верхній частині петлею. При розчистці долівки (щоб краще зафіксувати петрогліфи), знайдено невеликі фрагменти уламків стінок тонкостінного посуду та гутне скло від чотирьохгранної фляшки-штофа, яка мала темно-синій відтінок. Датуються ці знахідки XVI – XVII ст.

На разі констатуємо факт, що печера Деренівка використовувалася монахом-самітником в якості окремого скиту, який був пов'язаний із культом святого Онуфрія. Цей культ набув особливого поширення на території Середнього і Верхнього Подністров'я та Галичини в XVI – XVII ст., який пов'язаний із християнською релігійно-містичною течією ісіхазму. Тобто, це була філософська релігійно-містична течія, яка спочатку виникла у Візантії в XIV ст. Згодом вона набула поширення на землях Східної Європи, в тому числі на Україні. Цей напрямок сповідував ідею «божественного світла». Тому адепти ісіхазму, свідомо позбавляли себе повсякденного мирського життя. Вони поселялися якомога далі від людських осель та усамітнювалися в глухих і важкодоступних місцях, для проживання використовували природні та штучні печери. Ці самітники повністю позбавляли себе всіх земних турбот і благ й свідомо піддавалися земним тортурам: постійно недоїдали, мужньо витримували холод, спрагу, хвороби. Але живучи у щоденних молитвах та пості, наче духовно наближали себе до Бога [9, с. 45 – 47].

Над урвищем каньйоноподібної долини Дністра обстежувалася печера **Зозулинці-капличка**, яка знаходиться поблизу села Зозулинці. Вона розташована на лівому схилі річки Дністер за 5,5 км від села Городок (знаходиться в гирлі впадіння річки Серет у Дністер) та 0,8 км південно-східніше села Зозулинці. До неї можна потрапити дорогою із села Городок на Виноградне (колишне Костільники) і далі до села Зозулинці. Праворуч дороги на Зозулинці за яром знаходиться фігура янгола та хрест. Звідси польовою дорогою необхідно звернути вправо вниз до схилу Дністра, біля якого прокладені бетонні сходи до печери **Зозулинці-капличка** [17, с. 133].

Печера розміщена в *Зозулинецькій карстовій ділянці*, яка охоплює схили та яри лівого берега річки Дністер від гирла річки Серет до села Синьків. Вона закладена в товщі альбських вапняків біло-жовтого кольору і була сформувалася в неогеновий час кайнозойської ери під час прорізання річкою Дністер Подільської височини.

Печера **Зозулинці-капличка** горизонтальна, має горизонтальну та вертикальну тріщинуватість. За генезисом ерозійно-гравітаційна, в

якій на стінах проходить ерозія породи. В плані печера лінзоподібна, її галерея у вигляді грота із нависаючою стелею, яка іде на підйом. Всередині печери витікає джерело. Загальна довжина печери становить 16 м, її висота 3,5 м, об'єм 68 м³. Координати місцезнаходження: 25°53'11,14" східної довготи та 48°35'49,94" північної широти. Печера знаходиться в урочищі *Над гнилою*. Тобто, назва мікротопоніму виникла за характеристикою і особливістю околицьного ландшафту. Це вказує на те, що платоподібний виступ, який розташований біля печери, раніше був заболочений джерелом, яке витікає із грота.

Над печерою, на широкому та розлогому лані орного поля, знаходиться археологічна пам'ятка «*Зозулинці III*». Це є підплитове поховання давньоруського часу XII-XIII ст. (*охоронний № 1320*), яке обстежене в 1981 р. Дністровською археологічною експедицією Київського Національного університету ім. Т. Г. Шевченка, під керівництвом кандидата історичних наук Ю. М. Малєєва (1941 – 2006) [14, с. 32].

До гроту печери прибудована капличка Божої Матері, під якою протікає джерело. Зі спогадів місцевих жителів дізналися, що наприкінці XIX століття діти-пастушки побачили, наче над джерелом випромінювався образ Діви Марії. Згодом це місце освятили та побудували капличку. В 1962 році за вказівкою місцевого комуністичного керівництва, «з метою втілення у життя ідей комуністичного способу життя та боротьбою із релігією – опіумом народу», капличка була знищена. Лише в 1990 році її заново відновили жителі села Зозулинці.

Дослідження печери *Зозулинці-капличка* засвідчили, що у східній частині грота, на висоті 1,2 – 1,3 м висічено шість ніш для ікон.

В 5 м праворуч від джерела (західна частина печери), на висоті 1,2 м викутий католицький хрест. Його ширина становить 3 см, висота 27 см, а довжина горизонтального рамена – 10 см. Із західної сторони входу, над долівкою гроту знаходиться масивна ніша довжиною 1,1 м та висотою 1,4 м. Вона заглиблена в скельну породу на глибину 40 – 50 см. Нижня частина ніші має двохступінчасту підставку довжиною 80 см та висотою 50 см. Її нижня частина має довжину 50 см й поглиблена на 57 – 60 см. У верхньому правому куті ніші знаходиться пошкоджений напис, якого вже не можливо прочитати із датою: 1889. Далі через 1 м на захід, знаходиться інша ніша, яка сильно зруйнована. Приблизні її розміри становлять 30 см довжини та 30-35 см висоти [12, с. 40 – 42].

На лівому схилі долини річки Тупа (Дупа, Дупла, Дупля, Дуплава) урочища *Над Гнилою* в 500 м на схід від села Бедриківці та 150 м на південь до села Касперівці обстежені печери Гнила та Романтична, які належить до *Нижньотупської карстової ділянки*. Цей район охоплює межі населених пунктів: Дуплиська, Бедриківці та Касперівці. Над печерами розляглося рівнинне плато орного поля.

У 1992 р. печери були виявлені й обстежені В. Добрянським [4, с. 48; 5, с. 212], у 2015 р. – дослідження здійснені авторами статті [11, с. 137].

Печера **Гнила** закладена по між блоків альбських вапняків білого та світло-сірого кольору. Її координати: 25°48'23,39" східної довготи та 48°40'53,06" північної широти. Порожнина утворилась внаслідок гравітаційних та ерозійних процесів. Дно має відклади піску та дрібних уламків вапнякової породи. Загальна довжина печери становить 7,5 м [17, с. 128].

В стінці, за 25 м на південний схід від печери **Гнила** знаходиться друга печера, яка має довжину 15 м – це печера **Романтична** (координати: 25°48'23,84" східної довготи та 48°40'52,27" північної широти). Печера горизонтальна, ерозійно-гравітаційна, закладена в товщі альбських вапняків світло-сірого кольору. Відкладами (наповнювачами) є суглинки, піски, дрібні уламки породи [2 с. 128].

Печера зручна для проживання. Біля її входу знаходиться подовгастий (проходить вздовж скель) та широкий (близько 2 м) майданчик. На стелі простежено густу кіптяву, на дні помітні сліди згарища: деревне вугілля, перепалені уламки каміння, дрібні куски глини світло-червоного, чорного, темно-коричневого кольору. Під час обстеження печери, знайдено кілька фрагментів ліпної (точне датування не можливо визначити) та гончарної (XVI – XVII ст.) кераміки. З обох сторін прямокутного входу, який має розміром 1,3 × 1,3 м, у скельній породі висічено два рівнораменних грецьких хреста [7, с. 122 ; 10, с. 46].

Ще дві печери досліджувалися в околиці села Городок. Вони належать до *Нижньосеретської карстової ділянки*, яка охоплює схили Серету від Касперівської ГЕС до гирла, зі всіма ярами і балками окрім долин річок Тупа та Хрумова.

В 700-800 м на північний схід від села (урочище *Кирнички*), знаходиться печера **Буденна** (координати: 25°51'27,43" східної довготи та 48°38'12,07" північної широти). Вона закладена в товщі піщаних вапняків, які залягають вглиб масиву понад 10 м. Її перекриваючі породи мають ґрунтове перекриття, а підстеляючі – девонські пісковики.

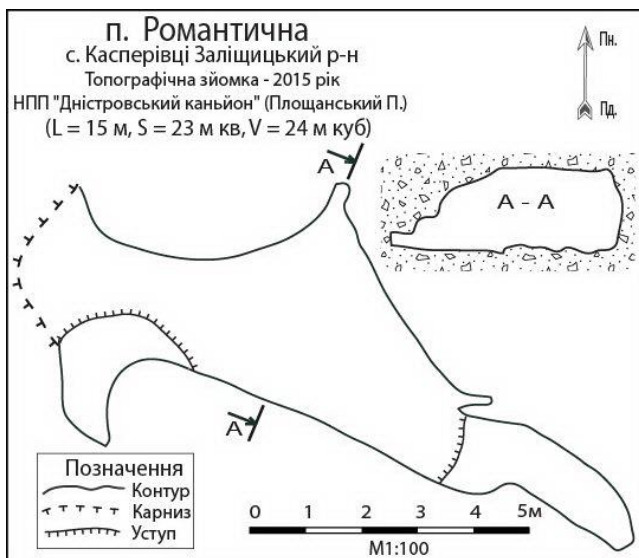

Рис. 2. План печери Романтична

Печера горизонтальна, двоповерхова, за генезисом ерозійна, корозійна та гравітаційна. Вона розташована між скелями, які відколотися та сповзли на декілька метрів вздовж яру. Материнська скеля утворює до 4 м вглиб грот-навіс шириною 30 м та висотою 5 м. Печера **Буденна** має два яруси: на першому розміщений *Прохід Осовського* на другому *Прохід Добрянського*. Із тріщин з-під навісу витікають три джерела. Наймальовничіше джерело – це водоспад, який витікає із нависаючої скелі з висоти 1,5 м. Відкладами (наповнювачами) порожнини є глини та уламки вапняку [16, с. 201].

Перше дослідження печери проведене в 1890 р. польським археологом та геологом Г. Осовським (1835-1897), який працював в Краківській Академії наук. Оглядаючи прохід на першому ярусі, науковець зазначив, що це довгий вузький лаз, який в кінці має два розгалуження [20, с. 4]. Відомий галицький красзнавець Б. Януш (1889 – 1930) та директор Львівського архіву А. Чоловський (1865 – 1944) відносили урочище до середньовічних культових місць, які в хронологічних межах датуються XVII ст. [18, с. 262; 19, с. 172]. Спелеологічний опис та картографування печери здійснене в 1966 році В. Апостолюком (Тернопільський спелеоклуб «Поділля»), яка в спелеологічних кадастрах названа, як печера **Буденна**. На жаль ця назва не вдала, тому що географічні об'єкти (які не фігурують в місцевій

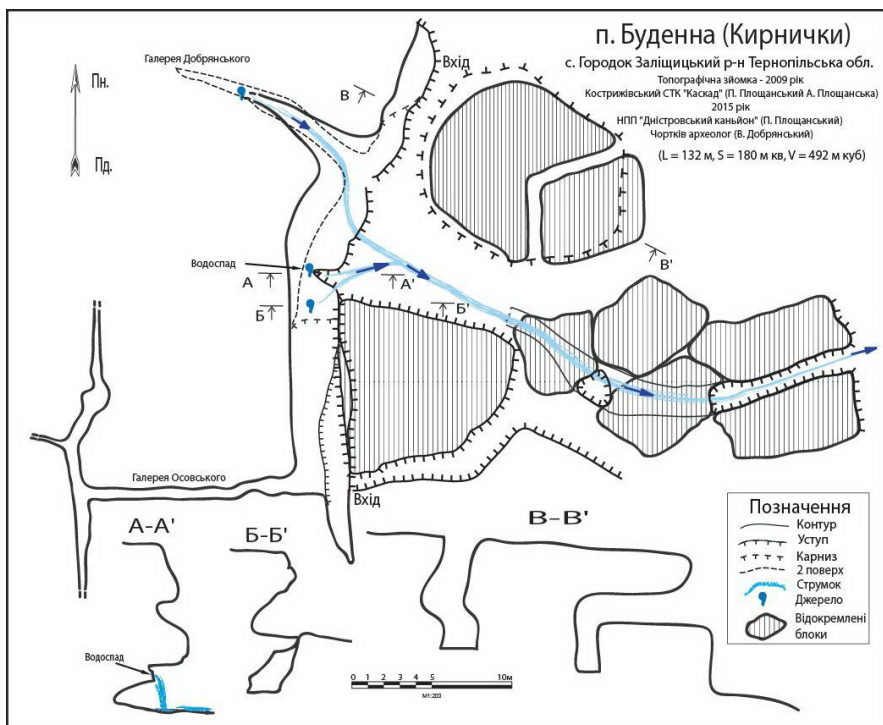

Рис. 3. План печери Буденна

мікротопоніміці), слід називати від топонімів місцевості, на яких вони розміщені або із прив'язкою до географічних, природних та історичних особливостей, на яких вони знаходяться чи пов'язані із ними. Повторне картографування і опис печери зробив у 2005 році П. Площанський – а нові доповнення до плану, здійснені авторами статті у 2015 році.

У 1990 році археологічно-спелеологічне обстеження урочища та печери проведено В. Добрянським. Так на правому схилі орного поля були виявлені старожитності трипільської культури доби енеоліту (IV – III тис. до н. е.). На протилежному (лівому) схилі – обстежені старожитності ранньозалізного часу, які відносяться до голіградської (Гава-Голігради) культури (11 – 7 ст. до н. е.) та римського часу, яка належала носіям племен черняхівська культура (2 – 5 ст. н. е.). Із сторони лівого схилу яру, на другому ярусі виявлено новий прохід. Під час його огляду встановлено, що це вузький лаз завширшки 0,8 – 1 м та довжиною 10 м. В розрізі він лінзоподібний, його дно встелене

алохтонними відкладами глинистого ґрунту, в склад якого входять уламки вапняку, річкової карпатської гальки та піску. Куполоподібний верх проходу та стіни мають натічні форми, які вкриті густою кіптявою. Біля проходу знаходиться масивний валун, який відколовся від суцільної породи. В його західному куті помічено викуту людську личину, біля якої в 2006 році досліджені лапідарні написи кириличного письма та знаки. Кілька погано збережених знаків, які можуть відноситися до тюркських чи германських рун або тамг, досліджено ліворуч водоспаду у 2011 р. Підсумовуючи результати обстежень встановлюємо факт, про ймовірність функціонування тут язичницького святилища – пізніше, християнського скиту [6, с. 59 – 60; 9, с. 148 – 149]. Печера використовувалася як в культових цілях, так мала й оборонно-фортифікаційне призначення – вона була надійним притулком місцевих жителів, під час воєнної небезпеки [7, с. 173 – 174]. Зокрема, у роки II світової війни тут знаходилася база УПА.

Зазначаємо, що печеру *Буденна* обстежували інші науковці. Так в складі екологічної експедиції «Дністер» організації «Товариство Лева», спільно із Прикарпатською експедицією НАН України та Львівським Національним університетом ім. І. Франка, у 1994 році В. Артюх (Львівський музей історії релігій) заклав у печері (там, де знаходиться *Прохід Осовського*) невеликий шурф, в якому було знайдене вістря стріли до лука та фрагменти кераміки XIV ст. [1, с. 5; 2, с. 195; 3, с. 256].

В 800 м північно-східніше печери *Буденна* знаходиться урочище *Язвини*, яке розкинулося над глибоким ерозійним яром правого берега річки Серет. Тут розташована печера *Язвина (Андрія)*, яку в 2011 році виявив В. Добрянський [5, с. 212]. В 2015 році печера Язвина (Андрія) досліджувалася авторами статті [11, с. 37]. Її координати: 25°51'56,80" східної довготи та 48°38'30,48" північної широти. Порожнина закладена в товщі піщанистих вапняків жовто-білого та світло-сірого відтінку. За генезисом походження – печера карстова, ерозійно-корозійна та гравітаційна. Відклади (наповнювачі) на першому поверсі складаються з глин, Дністровської гальки терасових відкладів, уламків вапняку та травертинової гальки, на другому – глини. Материнська скеля утворює грот-навіс до 7 м вглиб скелі, шириною 70 м і висотою 12 м. Над печерою є кілька колодязів, які утворюють у дні боковий лаз із виходом на стінку нависаючого карнизу. Глибина цих колодязів від 2,5 до 4 м. Це єдина порожнина у Тернопільському Придністер'ї з колодязями характерними для печер Кримських гір [2, с. 131].

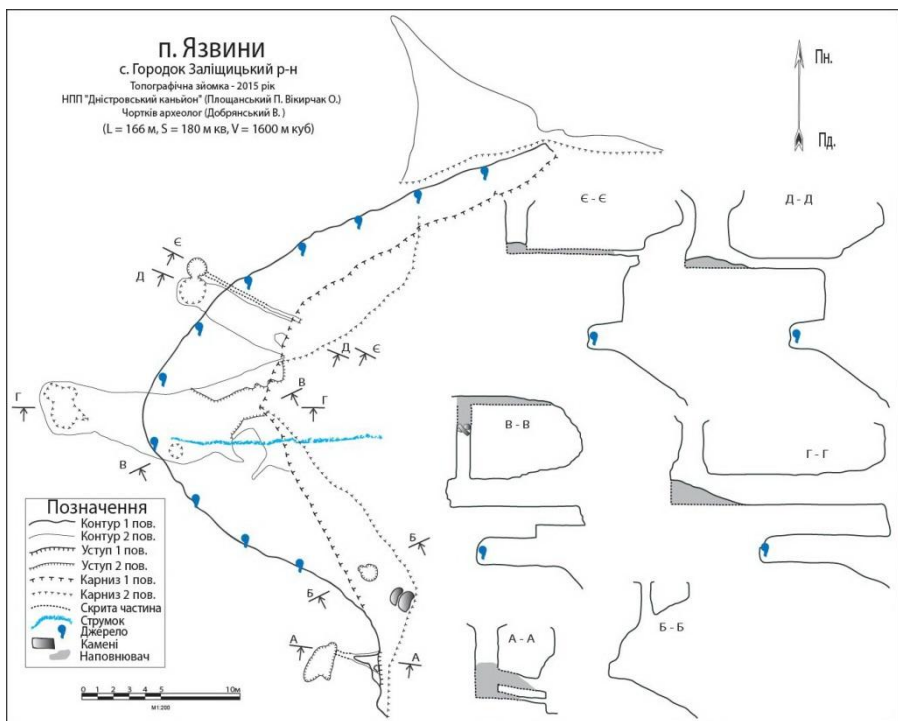

Рис. 4. План печери Язвини (Андрія)

Хоча, у печері **Язвина (Андрія)** існують потужні потоки повітря через колодязі, які мають донний вихід на бокову стінку – а зверху проникає волога та накопичується взимку сніг – вона є перспективною у плані подальших досліджень, адже поруч знаходяться археологічні старожитності. Так на орному полі західніше печери, в 1990 році В. Добрянським обстежено і досліджено поселення трипільської культури (IV – III тис. до н. е.), а в східній частині знайдені вкриті білою патиною крем'яні сколи та знаряддя праці, які можуть датуватися добою пізнього палеоліту (40 – 11 тис. років назад).

Обстежувалися печери, які знаходяться у районі *Лисичниківської карстової ділянки*, яка охоплює правий схил долини річки Серет з ярами у межах Касперівського водосховища.

В 1 км на північний схід від хутору Миколаївка (належить до села Лисичники) знаходиться урочище *Замкова гора*. Це високий мисовий виступ правого берега річки Серет, який вклинюється в гирло потоку *Ярмівка*. При обстеженні цієї території встановлено, що тут

знаходилося фортифікаційне укріплення не визначеного часу. Під час обстеження урочища встановлено, що мисовий виступ перерізаний ровом глибиною біля 2 м та шириною 7 м. В середній частині городища (в 10 м до рову), знаходиться курган висотою біля 1,5 м та шириною до 5 м. Біля цього урочища, в 1982 році науковим працівником відділу археології Інституту суспільних наук міста Львова (тепер Інститут українознавства НАН України) В. Коноплею, проводилися археологічні розкопки трипільського поселення (IV – III тис. до н. е.) [13, с. 276].

У цьому районі обстежено три печери, які закладені в товщі вапняків сеноманського ярусу. Ці печери горизонтальні, за генезисом гравітаційні та ерозійні [11, с. 139].

Перша печера – *Замкова над Серетом* (координати 25°51'10,88" східної довготи та 48°42'51,94" північної широти), в плані має вигляд трапеції. У неї галереї широкого і низького проходу між зсунутими блоками порід. Утворилася порожнина в результаті відсікання блоків сеноманських вапняків. Має вигляд кімнати [17, с. 123].

Друга печера – *Під линою* (координати 25°51'10,65" східної довготи та 48°42'52,61" північної широти), в плані має вигляд вістря стріли. Вхід до порожнини знаходиться на висоті 1,5 – 2 м. Дно порожнини встелене алохтонними глинистими відкладами, які перемішані із дрібними фракціями уламків вапняку [17, с. 123].

Третя печера – *Низенька* (координати 25°51'09,25" східної довготи та 48°42'53,14" північної широти). Над печерою перекриваючі ґрунтові породи залягають на глибину до 0,5 м, а покриваючі відклади – це алохтонні глини, які змішані із дрібними фракціями уламків вапняку. Порожнина має лінзовидну форму [17, с. 124].

В перелічених печерах, ми не помітили жодних ознак антропогенного використання людиною. Можемо гіпотетично зазначити, що ці порожнини та скелі, які розташовані на верхніх схилах урочища *Замкова гора*, мали певну оборонну та військову функцію і призначення. Адже в разі небезпеки, тут можна було застосовувати прийоми ведення бою та оборони: засада; удар з флангів; заманювання противника в пастку та інші воєнні хитрощі.

В березні 2019 року обстежувалася печера *Гиньківська* (місцева назва *Дера*), яка знаходиться в селі Гиньківці у яру *На Ставище*. Її координати: 48°46'22.38" північної широти та 25°45'27.43" східної довготи. Вона розміщена вище середини пологого лівого схилу каньйоноподібної долини річки *Туна (Дуна, Дупла, Дупля)* праворуч

ерозійного яру. Її загальна площа 800 м², а об'єм 1000 м³. Печера має вхід завширшки 1м, висоту 0,2 – 0,4 м, два бокових вікна менших розмірів та два крила. Висота ходів та залів печери сягає від 0,8 до 3 м, а ширина від 2 до 8 м. Порожнини сформована в пісковиках. Верх стелі має натічні форми та підпирається багатьма колонами, які зцементувалися карбонатами у піску. Ці колони залишилися всередині печери після того, коли місцеві жителі, всередині печери добували пісок. Процесам цементування сприяв той фактор, що над пісками (які наповнюють печеру), залягають вапняки, які під дією біохімічних процесів розчинялися водою, що проникала із поверхневих шарів ґрунту. Потім насичена кальцитами вода, просочуючись крізь тріщини вапняків у пісок, зцементувала його. [3, с. 214].

Дно печери встелене алохтонними глинами темно-сірого відтінку, яке місцями посічене невеликими сухими руслами, по яких тече вода після сильних злив та весняних злив.

Таким чином, печера *Гиньківська* сформована в результаті вимивання і просідання порід під вапняками, а пізніше довершена у результаті добування піску місцевими жителями.

Нижче входу до печери, на правому схилі ерозійного яру, знаходиться два доволі цікавих геологічних утворення із пісковиків. Це розташовані поруч два стовпці, які мають округлу форму діаметром 0,6 м, висотою 1,5 та 2 м. Серед мешканців ці утворення отримали назву *Дід* та *Баба*. Вище яру, в 15 – 17 метрах від стовпців, на лівому схилі розташований валун. Його висота має 4, а довжина верхньої грані 5 метрів. Тутешнє населення села називає цей камінь *Сторож*.

Зазначаємо, що в лінгвістиці слова *дід* та *баба* мають глибоке індоєвропейське коріння походження, які тепер у словах-синонімах та антонімах мають різне значення. Але в дохристиянський час вони мали сакральнo-магічний та культовий зміст, який пов'язаний із давніми віруваннями. Розташований поряд валун під назвою *Сторож*, також міг символізувати оберіг, який стоїть на шляху до сакрального місця. Можливо, що персоніфікація назв *Дід*, *Баба* та *Сторож* виникли пізніше, яка була пов'язана із народною етимологією та багатою поетичною творчою уявою населення.

Частина печери *Гиньківська* мала природне походження. Оскільки в ній знаходилися великі поклади піску, то місцеве населення постійно добувало його для своїх господарських потреб. Тому впродовж значного проміжку часу, вона розширилася в об'ємі.

В штольнях печери переховувалися героїчні воїни УПА, які вели боротьбу за утвердження незалежності України у 1940 – 1950 рр. В одному з боїв із працівниками каральних органів НКВС, воїни УПА були оточені в печері. Однак 22 травня 1945 року інший загін УПА прийшов на допомогу: під час бою було знищено карателів НКВС та визволено побратимів із пастки [15, с. 46].

Таким чином, обстежені печери, які закладені в карбонатних породах є важливими геологічними, археологічними та історичними об'єктами, які у майбутньому стануть перспективними на царині подальших досліджень. На сьогоднішній час потрібно розвивати концепцію стратегії, щодо їх охорони та збереження, як цінних пам'яток природного та історико-культурного фонду нашої держави. Також важливо розвивати і втілювати програму, щодо їх використання в галузі туризму, як одного із важливих й стратегічних напрямків економічного потенціалу розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Артюх В. Нові печерні пам'ятки Середнього Подністров'я /В. Артюх // Скелі й печери в історії і культурі стародавнього населення України. – Львів: [б. в.], 1995. – С. 3 – 7.
2. Артюх В. С. Робота в печерних пам'ятках Дністровського каньйону / В. Артюх // Матеріали ІХ Подільської історико-красознавчої конференції. – Кам'янець-Подільський: [б. в.], 1995. – С. 139.
3. Артюх В. Археологічні роботи експедиції «Дністер» на Тернопільщині / В. Артюх // Археологія Тернопільщини. – Тернопіль: Джура, 2003. – С. 251 – 261.
4. Добрянський В. Геологічне формування печер на Західному Поділлі та їх антропогенне використання: історія вивчення, дослідження і збереження /В. Добрянський //Археологія і фортифікація Середнього Подністров'я. ІІІ Всеукраїнська науково-практична конференція Кам'янець-Подільського музею-заповідника. – Кам'янець- Подільський: ПП «Медобори-2006», 2013. – С. 45 – 50.
5. Добрянський В. Участь музейних працівників в археологічних дослідженнях карстових порожнин на Західному Поділлі /В. Добрянський //Збірник праць Тернопільського осередку Наукового товариства ім. Шевченка – том 8: Музеї Тернопільщини – Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2013. – С. 206 – 217.
6. Добрянський В. Про результати археологічних обстежень пам'яток голіградської культури (XI – VI ст. до н. е.) на півдні Тернопільської області / В. Добрянський // Наукові записки Національного заповідника «Замки Тернопілля». – Збараж: «Вік», 2013. – С. 59 – 63.
7. Добрянський В. Природні карстові порожнини Західного Поділля як

оборонно-фортифікаційні об'єкти /В. Добрянський // Наукові записки Національного заповідника «Замки Тернопілля». – Збараж: «Вік», 2013. – С. 118 – 124.

8. Добрянський В. Печерні християнські скити Західного Поділля /В. Добрянський //Богословсько-філософські пошуки людини в історичному контексті: Збірник матеріалів II Християнських постових читань. – Львів: ЛПБА УПЦ КП, 2014. – с. 139-154.

9. Добрянський В. К. Печерні християнські скити Лівобережжя Середнього Дністра / В. К. Добрянський // Переяславівка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: Збірник наукових статей. – 2015. – Випуск 9 (11). – С. 143 – 152.

10. Добрянський В. Печерно-скельні храми та поширення культу святого Онуфрія на Західному Поділлі в XV – XVIII ст. (за матеріалами досліджень печерно-скельних пам'яток) / В. Добрянський, П. Площанський // Українська Греко-Католицька Церква в історії та сучасних процесах розвитку українського суспільства (до 420-ліття укладення Берестейської унії, 70-ліття Львівського «псевдособору» 1946 р.): Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 21 – 22 квітня 2016 р.). – Тернопіль – Київ: Віктор, 2016. – С. 43 – 48.

11. Добрянський В. Про результати спелеологічного обстеження печер Лівобережжя Дністерського каньйону на території Заліщицького району / В. Добрянський, П. Площанський // Пам'ятки Тустані в контексті освоєння Карпат у доісторичну добу та в середньовіччі: проблеми їх збереження та використання. III Міжнародна наукова конференція. – Львів: [б. в.], 2016. – С. 136 – 139.

12. Добрянський В. Дослідження печери «Капличка» поблизу села Зозулинці / В. Добрянський, П. Площанський //Археологія Буковини: здобутки та перспективи: Тези доповідей II наукового семінару (Чернівці, 6 грудня 2018 р.). – Чернівці: Технодрук, 2018. – С. 40 – 42.

13. Конопля В. М. Работы Прутской экспедиции / В. М. Конопля // Археологические открытия 1982 года – М.: Наука, 1984. – С. 276.

14. Малеев Ю. Нові давньоруські поховальні пам'ятки Подністров'я / Ю. Малеев // Міжнародний історико-археологічний семінар: «Населення Прутсько-Дністровського межиріччя та суміжних територій в другій половині I – на початку II тисячоліть н. е.» 22 – 24 вересня 1994 року: Тези доповідей та повідомлень. – Чернівці: «Рута», 1994. – С. 31 – 33.

15. Мизак Н. Малокужелівецький архів Віньковецького проводу ОУН Кам'янець-Подільської округи: відкриття та відтворення /Н. Мизак //Історія України. - № 6, 2014. – с. 41-48

16. Площанський П. Карстово-спелеологічні об'єкти / П. Площанський // Літопис природи НПП «Дністровський каньйон» – Том 1 за 2012 р. – Заліщики: [б. в.], 2013. – С. 141 – 226. Реєстраційний номер депонування № 0114U006354, від 03.02.2015 р.

17. Площанський П. Карстово-спелеологічні об'єкти / П. Площанський // Літопис природи НПП «Дністровський каньйон» – Том 4 за 2015 р. – Заліщики: [б. в.], 2016. – С. 117 – 133. Реєстраційний номер депонування № 0115U004526, від 29.03.2016 р.

18. Janusz B. Zabutki przedhistoryczne Galicji Wschodniej / B. Janusz. – Lwow [б. в.], 1918. – 310 s.

19. Czolowski A. Przeszosc i zabutki wojewodstwa Tarnopolskego / A. Czolowski, B. Janusz. – Tarnopol: [б. в.], 1926. – 198 s.

20. Ossowskj G. Sprawozdanie drugie z wycieczki paleoetnologicznej po Galicji Wschodiej w r. 1890 /G. Ossowski // Zbior wiadomosci antropologii krajowej. T. XV. – Krakow: [б. в.], 1891. – S. 1 – 88.

СУЧАСНІ ЗМІНИ В СТРУКТУРІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТЕХНІЧНИХ КУЛЬТУР ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПРИЧИНИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Богдан Заблоцький, к. геогр. наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

Zablotskiy@ukr.net

Технічні культури – традиційна складова структури сільськогосподарського рослинництва Тернопільської області. Сприятливі природно-кліматичні умови та родючі ґрунти регіону дозволяють вирощувати їх широкий асортимент (цукровий буряк, ріпак, соняшник, соя) та дозволяють отримувати високі врожаї в обсягах, що достатні не лише для забезпечення внутрішніх потреб, а й для формування експортного потенціалу. У 2017 р. в структурі валової продукції сільського господарства регіону виробництво технічних культур складало 24,0 %, а в структурі продукції рослинництва – аж 31,5 % [5]. В останні роки спостерігається динамічне зростання посівних площ, урожайності та валових зборів технічних культур. Їх вирощування стає однією із найефективніших галузей господарського комплексу Тернопільської області. Проте, за умови територіальної обмеженості посівів для подальшого розвитку та підвищення рентабельності, лише інтенсифікації уже недостатньо, необхідний глибокий аналіз та вдосконалення структури культур, вирощування яких забезпечуватиме потреби регіону, підвищуватиме економічну ефективність галузі за умови забезпечення екологічної стійкості агроландшафтів.